

TÜRKİYE’DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK: TAVAS BAĞ EVLERİ

Yrd. Doç Dr. Yahya KADIOĞLU

Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

Tavas ilçesinde bağcılık 1960'lı yıllardan sonra önemini kaybederek üzüm ticari bir tarım ürünü olmaktan çıkmıştır. Bağcılığa bağlı olarak ortaya çıkan bağ evleri de aynı gelişim sürecini izleyerek atıl duruma düşmüştür. Başlangıçta geçici yerleşim merkezi olan bağ evleri günümüzde bu özelliğini kaybetmiştir. Evlerinin yerinde veya yakınında yapılan yazlık villaların bir kısmı daimi ikametgah iken bir kısmı da yine yaz mevsiminde oturlan konut özelliğindedir. Ancak bağcılık ticari önemini tamamen kaybetmiştir. Bu nedenle yeni yapılan evlerin fonksiyonel özellikleri ile bağlar arasında hiçbir ilişki yoktur. Bu çalışmada bağ evlerinin evlerin coğrafi özellikleri, mevcut durumu, bağcılık ve evler arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır.

***Anahtar Kelimeler:** Bağ evleri, bağcılık, ekonomik fonksiyon*

ABSTRACT

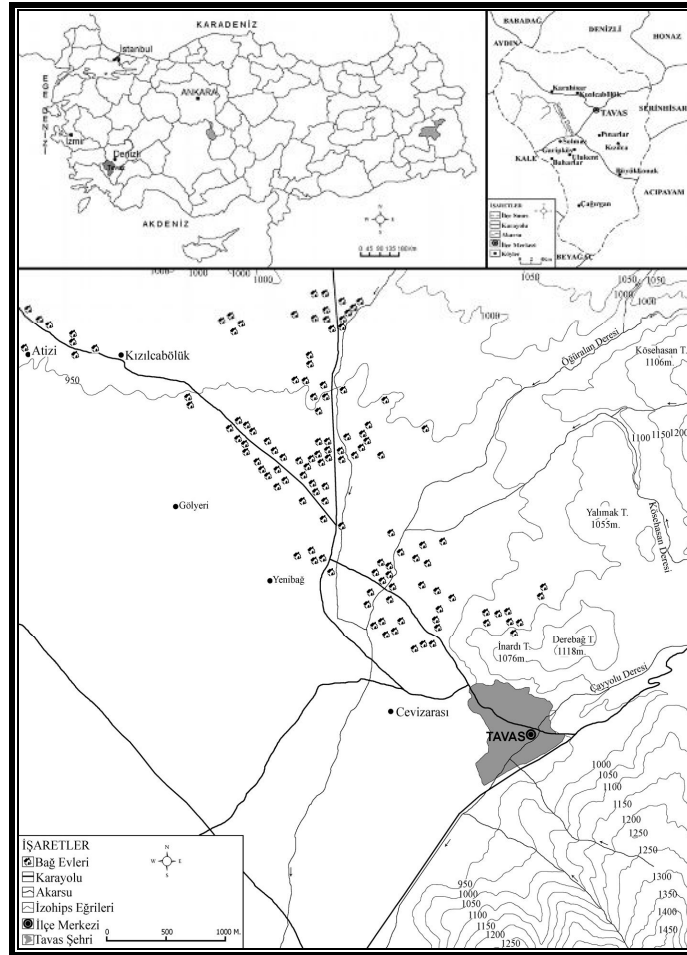
Ere now, in district of Tavas has been viticulture which important an economic function, after 1960's grape which has been losing important out of agricultural product commercial. Shed of viticulture which has been occur being adhesion to viticulture too, downfalled to state of unproductive it has been following the same process developing. In the preliminary, shed houses which has been center of temporary settlement today, it has been lost this feature. Made of in place of this houses and their round while lasting place of residence at somewhat of the summerhouses nonetheless, it has been feature their somewhat in the summer settle. But viticulture has been completely lost its commercial importance. Therefore, non is relation between viticulture with functional features of the houses of new making. In this study, has been tried to examine geographical features of the shed houses, present condition, viticulture and relation amongst houses.

***Key Words:** Viticulture sheds, viticulture, economic function.*

**TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ**

GİRİŞ

Tavas, Denizli iline bağlı, il merkezinin güneyinde yer alan bir ilçe yerleşmesidir. Kuzeyinde Denizli Şehri ve Babadağ, güneyinde Beyağaç, doğusunda Serinhisar ve Acıpayam, batısında Kale ve Karacasu (Aydın) yer alır. İlçe merkezi ortalama yükseltisi 950 m olan Tavas Ovası'nın kuzeydoğusunda kurulmuştur. Bağ evleri ilçe merkezinin kuzeybatısındaki Bağlar Mevkii ve Kızılcabölük beldesinde yer alır (Harita 1.).

Harita 1. Tavas'ta Bağ Evlerinin Konumu
Map 1. Position of viticulture houses in Tavas.

Denizli Şehri'nin güneydoğusunda yer alan Tavas Ovası, bir havza karakterindedir. Havzanın iç kısmı birbirinden yüksek olmayan dağlarla ayrılmış ova ve tektonik çukurlardan meydana gelir. Alçak kısımlarından birini meydana getiren Tavas Ovası batıda bir plato görünümünü almıştır. Ovaya kuzeydoğudaki plato sahasından katılan akarsular derin vadiler içinde aktıkları halde ovaya ulaştıklarında cılızlaşarak bir müddet sonra kaybolurlar. Nitekim plato sahasının en büyük akarsuyu olan Çatak deresi Tavas Bağları mevkiyinde küçülerek dar bir kanalla Tavas batısını takiben Medet'e ulaşır (Akkuş, 1986:152). Ova Tavas-Kale arasında kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanır. Doğudan Üçkuyular, güneyden Solmaz-Hırkaköy, Baharlar ve Medet fayları ile çevrilidir. Kuzeyden etek düzlükleri ve batıdan Kale platosu ile sınırlandırılır. Ovanın en yüksek yeri 950 m yüksekliğindeki Hırkaköy-Kale arasındaki sahadır (Kara, 2001:105). Suları Akçay'a karışan Yenidere ve kolları tarafından drene edilir. Bu akarsu güneybatıdaki Solmaz-Medet bataklığından kaynağını alarak kuzeybatıya doğru akar. Ovada Kuaterner yaşlı alüvyonlar ile bunların alt kısmında Tersiyer'e ait formasyonlar bulunur. Kuaterner dolguları bu formasyonları diskordant olarak örtmüştür (Akkuş, 1986:56). Yalçınlar'a göre Tavas Ovası kalkerlerin erimesi sonucu oluşmuş eski bir polyedir (Yalçınlar, 1963:140). Sahadaki en eski formasyonlar olan Paleozoik arazisi genellikle gnays ve şistlerden meydana gelir. Tavas Havzası'nın yapısını farklı yaş ve özellikteki formasyonlar meydana getirir. Bu formasyonlar değişik orojenez devrelerinde meydana gelen tektonik hareketlerle kıvrılmış, kırılmış ve eğimlenmiştir. En son Alp orojenezine bağlı meydana gelen tektonik hareketler sonucunda günümüzdeki şeklini almıştır. Havzanın temelini şistler, kristalize kalkerler ve mermerler oluşturur. Tavas Ovası tabanında kil, şist, kum ve çakıldan oluşan Kuaterner dolguları geniş alan kaplar. Alüvyal malzeme çevredeki dağlık sahalardan akarsular tarafından aşındırılarak eğimin azaldığı ovada biriktirilmiştir. Ovanın merkezi kısmında alüvyonlar eski olduğu halde akarsu yataklarındaki alüvyonlar daha yenidir (Akkuş, 1986:27-60). Tavas Ovası tabanında zengin bir yer altı suyu bulunur. Açılan kuyulardan yer altı suyunun yüzeye çok yakın olduğu (15-20m) anlaşılmıştır. Ova çevresindeki kalker arazide karstik kaynaklar oldukça fazladır (Akkuş, 1986:90).

*TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ*

Geniş kullanım alanı, iklim ve toprak istekleri yönünden çok seçici olmaması, çok yıllık olması ve kolay çoğalma yöntemleri nedeniyle dünyadaki en yaygın kültür bitkilerinden biri de asmadır. Bitkinin coğrafi yayılış alanı çok geniştir. Kuzey yarımkürede Türkiye'nin içinde bulunduğu 35° ile 50-52° kuzey paralelleri arasında bağ tarım alanlarına sıkça rastlanır (Doğanay, 1992:269). Türkiye bağcılık için çok uygun iklim şartlarına sahiptir. Bu nedenle asma yetiştiriciliği yüzyıllardan beri yapılmaktadır (Köyişleri Bakanlığı, 2001:11) Bağcılığın bir yaşam biçimi ve üzümün önemli bir besin kaynağı olduğuna dair değişik doküman ve kalıntılar bu gün yöredeki müzelerde sergilenmektedir (Altuntaş, 2007:427). Anadolu'da bağcılık çok eski bir tarihi geçmişe sahiptir. Eski Roma, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde şarap ve kuru üzüm en önemli ticaret mallarıydı. Ülkemizin değişik yörelerindeki arkeolojik kazılarda üzümle ilgili şekil ve kabartmalara rastlanması bağcılık kültürünün çok eski olduğunu göstermektedir. XVI. Yüzyılda Tavas kazasındaki bağlardan vergi alındığı bilinmektedir (Kütükoğlu,2002:99) Başbakanlık Osmanlı arşivlerinde bulunan 1844 tarihli Temettuat defterlerine göre Kızılcabölük'te neredeyse her hanenin 500-1000 m² arasında değişen bağ alanına sahip olduğu belirtilmektedir. Aynı kaynakta bağlardan alınan vergiler “bedel-i oşr-i bağ” olarak ifade edilmektedir (Yakit, 2001: 39-44)

Bağ evleri; çok çeşitli parsel büyüklüklerindeki bağ alanlarının en uygun yerinde kurulmuş, üzümün olgunlaştığı ve kurutulduğu devrede yerleşilen, köylere uzak geçici oturlan ve münferit inşa edilmiş yerleşmelerdir (Girgin, 1991:153). Ekonomisi tarıma dayalı Tavas'ın 2007 yılında toplam nüfusu 53475 kişiydi. Bunun 13000 kişisi ilçe merkezinde oturuyordu. Tarımsal girdilerin artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamaması dışarıya yapılan göçleri hızlandırmıştır. Yörede 1960'lı yıllara kadar çok önemli bir ekonomik fonksiyon olan bağcılık bu yıldan sonra önemini hızla kaybetmiştir. Kişi başına düşen tarım alanlarının azlığı nedeniyle Denizli ilinde yurt dışına önemli miktarda işçi gönderen ilçelerden biri de Tavas'tır. Yapılan anket çalışmalarında 2003 yılı itibarıyla Tavas köylerinden yurt dışına gidenlerin sayısı 13000'den fazladır. Yurt dışı işgücü göçü esas itibarıyla 1962-1971 yılları arasında olmuştur (Mutluer, 2003:67-68-121). Bu gelişmelerden sonra bağ evlerinin de fonksiyonel özelliği değişmiştir. Evlerin çoğu boşaltılarak

kaderine terk edilmiştir. Öyle ki 1960 yılında ilçe merkezindeki 8042 kişinin tamamı yazın bağ evlerine göç ederken günümüzde göç eden hiçbir aile kalmamıştır. Ortalama aile büyüklüğünün 5 olduğu kabul edilirse 1960 yılında yaklaşık 1608 ailenin bağlara yerleştiği anlaşılır. Bağ pazarı olarak kullanılan alan günümüzde rekreasyonel amaçlı yeşil alan olarak değerlendirilmektedir.

1-DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ VE BAĞ EVLERİ

Asma, iklimik özellikler açısından çok seçici olmadığından geniş bir coğrafi yayılım alanına sahiptir. Kuzey yarımkürede 35° kuzey paralelinden başlayan ve yaklaşık 50° kuzey paraleline kadar uzanan sahalarda kolaylıkla yetiştirilebilmektedir (Doğanay,1992:269). Şaraplık ve sofralık asma türlerinde yıllık ortalama sıcaklıklar 10 °C olmakla birlikte en düşük sıcaklıkların -30 °C'yi bulması önemli bir sorun teşkil etmez. Kış mevsiminde sıcaklık değerlerinin -15 ila -20 °C'ye kadar indiği ve şiddetli don olaylarının görüldüğü bölgelerde ekonomik anlamda bağcılık yapılamaz (Doğanay, 1992: 269-270). Aylık en yüksek sıcaklık ortalamasının 18, en düşük sıcaklık ortalamasının 0 ve yaz ayları ortalamasının 13 °C'nin üzerinde olması gerekir (Bulut, 2006: 145). Olgunlaşma döneminde hava sıcak ve kuru olmalıdır. Bağcılığı etkileyen iklim elemanlarından biri de donlu günlerdir. İlkbahar geç ve sonbahar erken donlarının bağlar üzerindeki zararlı etkileri fazladır. İlkbahar mevsiminde bitki topraktan gövdesine bol miktarda su alarak gelişme ve büyüme sürecine girer. Özellikle taze sürgün ve yapraklar bu mevsimde dondan zarar görür (Kadioğlu, 2008:150). Bağlar, olgunlaşma ve şeker bağlama devresinde sıkça güçlü ve serin rüzgarlarla karşılaşır, salkımların meyve ve kabukları kalın olur. Şeker oranları azalarak meyvelerin kalitesi düşer. Vejetasyon devresinde don olayı görülmemelidir. Sıfır °C'nin altındaki günlük en düşük ortalama sıcaklıklar asmanın gözeneklerini, taze dal ve sürgünlerini dondurarak kurutabilir (Doğanay, 2007:261). Asma kuraklığa dayanıklı bir bitki olduğundan bağcılık tarımı daha çok kurak bölgelerde yapılır. Bununla birlikte yıllık ortalama yağış miktarı 500 mm ve üzerinde olan bölgelerde ideal bir gelişme gösterir (Doğanay, 1992:270). Ancak yağışın genelde kış mevsiminde düştüğü, ilkbahar ve yaz mevsiminin kurak geçtiği bölgelerde sulama gereklidir.

*TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ*

Tavas'ta Mart ayında 9.2 °C olan ortalama sıcaklık Nisan'da 13.9 ve Mayıs'ta 16.5 °C'ye çıkar. Yaz mevsiminde bu değer 20-25 °C arasında değişir. Yıllık ortalama yağış 676.1 mm olup yağışın en az olduğu mevsim yazdır. Olgunlaşma dönemi olan Ağustos ayında yıllık ortalama yağışın %1.7'si (11.4mm) düşer. Nisbi nem yaz mevsiminde minimum değere (ortama %32.6) iner. İlkbahar mevsiminin ilk yarısındaki donlu gün sayısı asmalara zarar vermeyecek kadar azdır. Görüldüğü gibi Tavas'taki iklim elemanları bağcılık açısından sınır olarak kabul edilen alt ve üst limit değerleri aralığında yer alır. Bu nedenle bağcılık vaktiyle yöredeki önemli ekonomik fonksiyonlardan biriydi. Zamanla alternatif ekonomik fonksiyonların güçlenmesi, dışarıya yapılan göçler, Tavas ilçe merkezindeki alt yapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve ulaşım sektöründeki gelişmeler bağcılığın ekonomik önemini kaybetmesine yol açmıştır.

Kır yerleşmelerindeki meskenlerde kullanılan ağaç, taş ve toprak gibi yapı malzemelerinin önemli bir kısmı doğal çevreden temin edilir. Bu özellik günümüzde azalmakla beraber halen devam etmektedir. Ulaşım olanaklarının sınırlı olması, malzemenin yakın çevreden kısa zamanda kolay ve ucuza temin edilmesi, kırsal kesimdeki halkın doğal çevreye yönelmesine yol açmıştır. Kuşkusuz sosyal faktörler de meskenlerde kullanılan yapı malzemelerini etkilemiştir. Doğal çevrenin meskenler üzerindeki etkisi meskenlerde kullanılan malzemelerden kolayca anlaşılmaktadır (Köse ,1997:164)

Bir yerin jeolojik yapısı oradaki mesken tipini tayin eden faktörlerden biridir. Jeolojik yapı meskenlere malzeme temin eden bir kaynaktır. Dağlık yöreler, vadiler, depresyonlar ve ovalar gerek yaş gerekse formasyon itibarıyla birbirine benzemezler. Farklı morfolojik birimlerdeki sahreler menşe, oluşum ve dağılışı itibarıyla tamamen ayrı karakterde olabilirler (Tunçdilek,1967 :51-52). Tavas Ovası'nın kuzeyinde ve doğusundaki dağların eteklerinde bol miktarda bulunan tortul kökenli şistler bağ evlerinin bir kısmında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır (Foto 1.). Tabakalar halinde olan şistler kolaylıkla ayrılarak düzgün yapı taşı haline getirilebilmektedir. Evlerinin dış duvarları tamamen harçsız inşa edilmiştir. Duvarlar sağlam olması için oldukça kalın (yaklaşık 1m) yapılmıştır. Ayrıca kalın duvarlar iletken olmadığından yaz mevsiminde evlerin içinin serin olmasında etkili olmuştur. Bağların neredeyse tamamı çimento ve harç kullanılmadan üst

üste dizilen şistlerden oluşan 1.5-2 m yüksekliğindeki duvarlarla çevrilmiştir. Böylece küçük ve büyükbaş hayvanların bağlara girmesi engellenerek bağların güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca Ağustos ve Eylül ayında esen serin rüzgarların meyvelerdeki şeker oranını düşürmesi ve ilkbaharda ova çevresindeki dağlardan esen rüzgarların oluşturabileceği don tehlikesi de önlenmiştir. Zira çiçek açma devresinde zaman zaman etkili olan soğuk rüzgarlar verimi olumsuz etkiler (Özav, 1995:178). Ancak şistlerin zamanla ayrışarak dağılmaları duvarların deforme olmalarına yol açmıştır. Rüzgar ve yağmur gibi iklim elemanları ile beşeri faktörler deformasyon sürecini hızlandırarak yer yer yıkılmalara neden olmuştur.

Foto 1. Şistlerden inşa edilmiş bir bağ evi
Photo 1. A viticulture house Established From Schistoses

Depresyonlar, vadi tabanları, kapalı havzalar ve ovalar en yeni jeolojik formasyon olan alüvyon dolgusu ile karakterize olurlar. Bu sahalarda genel inşaat malzemesi topraktır. Ancak alüvyal topraklar her yerde aynı özellikte olmadığı için bütün alüvyal topraklar inşaat malzemesi için ideal karakterde değildir (Tunçdilek, 1967:54). Kil, yapıştırıcı bir özelliğe sahip olduğundan alüvyal sahalarda en çok kullanılan yapı malzemesidir. Değişik kökenli kayaların dış güçlerle

*TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ*

parçalanması ve eriyip dağılması sonucunda oluşur. İnceleme sahasının Tavas Ovası'nda yer almasından dolayı bağ evlerinin çoğunda kil kullanılmıştır. Evlerin bir kısmı kerpiçten yapılan tuğlalarla inşa edilmiştir. Kerpiç, iletken bir yapı malzemesi olmadığından bu evlerin içi sıcak yaz mevsiminde oldukça serindir. Nem ve suyun olumsuz etkisinden dolayı kerpiç evlerin temelinde şist kullanılmıştır. Çatıda kullanılan kiremitler de vaktiyle yörede faal olan kuyularda kilin pişirilmesiyle elde edilmiştir. Bu kiremitler yaz mevsiminde sıcaklığın içeri nüfuz etmesini engeller. Evlerden ayrı olarak inşa edilen tuvaletler kerpiç ve şistlerden yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı yıkılarak kaybolmuş, çok azı günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.

Taş ve kerpicingin kullanılmadığı kapı, pencere, çatı, taban ve balkonlarda ahşap malzeme kullanılmıştır. Ayrıca evler iki katlı olduğundan ana taşıyıcılar ahşaptan yapılmıştır (Foto 2.). Kar yağışının fazla olduğu yıllarda kış mevsiminde kar örtüsü bu ana taşıyıcılar üzerinde önemli bir ağırlık oluşturur. Bu nedenle çatı eğimli inşa edilerek karın uzun süre taşıyıcı direkler üzerine yapacağı ağırlığın yıkıcı etkileri hafifletilmiştir. Yöredeki iğne yapraklı ormanlardan temin edilen ahşap malzeme (özellikle ardıç) çatı ve duvarlarda sıkça kullanılmıştır. Ahşap malzemenin yarı işlenmiş ve işlenmemiş haliyle kullanıldığı dikkat çeker. Özellikle çatıdaki mertek ve ana taşıyıcılar hiç işlenmemiş ardıçlardan meydana gelir. Buna karşılık balkon ve tabandaki ahşap malzemelerin kısmen işçilikten geçirildikten sonra kullanılmıştır. Evlerde tavan yoktur. Bu özellik ekonomik şartların bir sonucu olmakla birlikte evlerin yaz mevsiminde serin olmasında önemli rol oynar. Özellikle akşamları esen serin rüzgarlar çatı aralarından evin içine nüfuz ederken, gündüzleri de evin içinde hava sirkülasyonu oluşturmaktadır. Böylece çatı doğal bir klima görevi yapar.

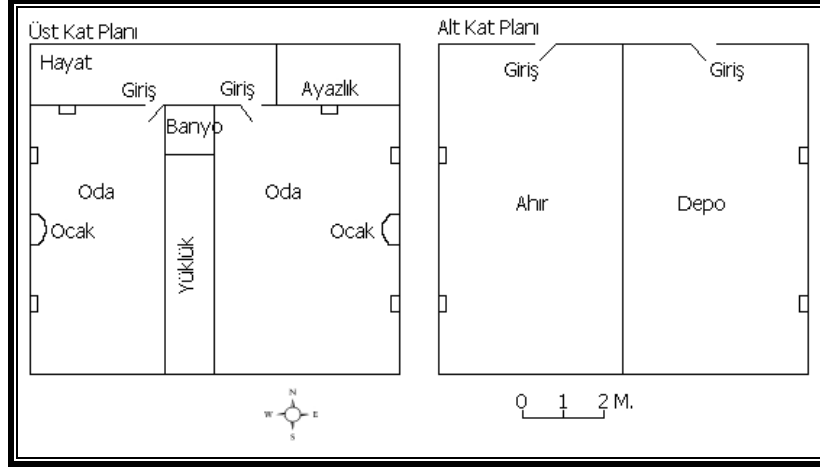
Foto 2. Ahşap ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiş bir bağ evi
Photo 2. A viticulture house established with making use of hardwood and adobe material

Evlerdeki kapı ve pencerelerin genellikle kuzeybatı ve batıya bakması yaz mevsiminde bu yönlerden esen serin rüzgarla ilgilidir. Aynı yönlere bakan balkonlar rüzgarın serinletici etkisinden yararlanmak amacıyla inşa edilmiştir. Yaz mevsiminde güneş ışınlarının etkisini azaltmak amacıyla güneye bakan pencereler daha küçük tutulmuştur. Pencereler tahta kapak veya dikey yönde tahta çıtalarla kapatılarak ışınların içeri girmesi önlenmiştir.

İki katlı olarak inşa edilen evlerde zemin kat nemli olduğu için ahşap malzeme kullanımı oldukça azdır. Balkon taşıyıcıları olan ahşap direklerin toprak içindeki kısımlarının çürümesini engellemek amacıyla toprak içine taşlar yerleştirilerek direkler bu taşlar üzerine oturtulmuştur. Balkon kısmı güney ve güneydoğuya bakan evler; aynı yönlere dikilen erik, ceviz, kiraz elma ve armut gibi meyve ağaçları ile direk güneş ışınlarının etkilerinden korunmaya çalışılmıştır. Bu sayede balkonda gündüzleri daha serin bir oturma ortamı oluşturulmuştur.

2- BAĞ EVLERİNİN FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Tavas bağ evleri etrafı taş duvarla çevrilmiş geniş bir bahçe içinde yer alır. Bahçeye ahşaptan yapılmış geniş bir kapıdan girilir. Evlerin tamamı iki katlı inşa edilmiştir (Şekil 1.). Alt kat vaktiyle hayvan barınağı ve depo olarak kullanılırdı. Üst kat oturulan yerdi. Üst kata 8-10 basamaklı ahşap bir merdivenle çıkılır. Merdivenlerin iki tarafında yine ahşap korkuluklar bulunur. Merdivenler gerektiğinde üst katta “kepenk” olarak adlandırılan bir kapakla kapatılırdı. Bu kapak menteşelerle döşeme altındaki kalasalara bağlıdır. Geceleri ev halkı yatınca kapatılarak dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı ev daha güvenli bir hale getirilirdi. Merdivenler hayat olarak adlandırılan etrafı açık geniş bir alana çıkar. Evlerin kapısı ikinci kattaki bu kısma açılır. Günümüz evlerindeki balkona benzeyen bu bölümün kenarları 1 m yüksekliğinde tahta korkuluklarla çevrilidir. “Hayat” büyük evlerde oldukça geniştir. Burası aynı zamanda çamaşır kurutma yeridir. Bağlardaki ceviz ağaçlarından hasat edilen cevizler burada kurutulurdu. Hayatın bir kenarında “Ayazlık” olarak adlandırılan ve hayattan biraz daha yüksekçe bir kısım yapılmıştır. Burası bağın gözetlendiği yerdir. Ayazlığın tam karşısında bulaşık yıkanan ve günümüzde lavabo görevini yerine getiren bir alan bulunur. “Abdestlik” olarak adlandırılan bu alan hayatın içinde yer alır. Üst kattaki oda sayısı genellikle 2’dir. Ancak büyük ailelere ait evlerde bu sayı 3’ü bulur. Odaların en az ikisinde yemek pişirilen ocak vardır. Bu odalardaki ocakların üstüne çıra ve kibrit gibi maddeleri koymak için duvar oyularak yapılmış bir dolap bulunur. Evlerin çoğunda ekmek pişirilen ocak zemin kata bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu ocak aynı zamanda pekmez yapımında kullanılmaktadır. Ayrıca odalarda mutfak eşyaları için bir dolap, yüklük ve banyo vardır. Oda duvarları kerpiçten yapıp sıvanmış ve üzeri badana ile boyanmıştır. Odalarda üzüm türevi maddelerin muhafaza edildiği dolaplara “şerbetlik” adı verilir. Bu dolaplara genellikle pekmez, reçel ve kuru üzüm konulurdu. Her odanın bir penceresi vardır. Bu pencereler gerektiğinde tahtadan yapılan kapaklar veya çitalarla kapatılırdı.

Şekil 1. Bir bağ evi planı
Figure 1. Plan of a viticulture house

Evlerin alt katı ahır ve ambar olarak kullanılan iki veya üç bölmeden meydana gelir. Bağlarda genellikle küçükbaş hayvan besleniyordu. Bunların sayıları fazla olmadığından (en fazla 10 baş) ahır olarak kullanılan bölmelerin büyüklüğü 30 m^2 geçmez. Çok küçük bir penceresi olan bu bölümün tabanı topraktır. Burada biriken hayvan gübrelere bağlarda kullanılırdı. Bağlara göçlerde kullanılan yük ve çeki hayvanları için çoğunlukla ayrı bir bölüm bulunur. Bağlardaki toprağın sürülmesinde bu hayvanlardan faydalanılırdı. Yakın çevredeki tarlalarda yetiştirilen tahıllar ambar olarak tasarlanmış bölümlerde muhafaza edilirdi. Bu bölüm aynı zamanda bağların bakımında kullanılan araç-gereçlerin konulduğu yerdi.

Bağ evlerinin bazılarında pekmez imalatı için ayrı bir bölme bulunur. Yöredeki gözlemlerimiz sırasında Kızılcabölük'teki bir bağ evinde halen faal olan böyle bir imalathane tarafımızdan tesbit edilmiştir. İmalathane üzümlerin ilkel bir presle sıkılmak üzere doldurulduğu bölüm ile üzüm şirasının pişirilerek pekmez haline getirildiği ocaklardan meydana gelir (Foto 3.). Eve bitişik olarak inşa edilen bu bölüm derme çatma bir baraka şeklindedir. Pekmez imalatı sırasında üzüm, odun, toprak ve kazan gibi malzemelerin içeriye kolaylıkla taşınabilmesi için ön kısım tamamen açıktır. Burası yaz mevsimi dışında depo olarak kullanılmaktadır.

*TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ*

*Foto 3. Kızılcahöyük'te halen faal olan bir pekmez imalathanesi
Photo 3. In Kızılcahöyük a factory of molasses now it has been active*

3-BAĞ EVLERİ VE EKONOMİK FONKSİYONLAR

Tavas ilçe merkezinde yaşayan halkın 1960'lı yıllara en önemli geçim kaynaklarından biri bağcılıktı. Yöre insanı Mayıs ayı başında ilçe merkezine 1.5-2 km uzaklıktaki bağlara göç ederdi. Amaç ulaşım imkanlarının çok güç olduğu bu dönemde bağlardaki çalışmalarını aksatmadan yürütmektir. Böylece yolculuk sırasındaki zaman kaybı önlenir ve bağlardaki çalışmalar aksatılmadan yürütülürdü. Ayrıca bu yıllarda Tavas ilçe merkezinde kanalizasyonun bulunmaması yöre insanını göçe zorlayan bir başka nedendi. Alt yapı yetersizliği ve içme suyu sorunu yaz mevsiminde yöreyi yaşanmaz bir hale getirmişti. Yöre insanı bağlara çıkarak bir nebze olsun bu sorunlardan kurtulmuş olurdu. Bağlardaki çalışmaların ve bağ bozumunun bitiminden sonra Eylül ayı başında tekrar ilçe merkezine geri dönerdi. Göçte eşyalar yük hayvanları, öküz ve at arabalarıyla taşınırdı. Mesafenin kısa olmasından dolayı yolculuk yaklaşık 1 saat sürerdi. Bağlara varıldığında ilk iş evleri temizlemektir. Bundan sonra bağlardaki yabancı otlar temizlenir ve toprak sürülürdü. Böylece yağışlarla düşen su toprak içine daha hızlı işler ve yabancı otların zararlı etkisi ortadan kalkardı. Yaz aylarında yabancı otların gelişimine göre çapalama 2 veya 3 kez yapılır, çapalamada öküzler ve atlar kullanılırdı. Ağustos ayı içinde başlayan hasat Eylül'e kadar devam ederdi. Hasat edilen üzümler atlarla bağ pazarına götürülürdü (Foto 4.). Pazarda Tavas ve yakın çevreden gelen alıcılar bulunurdu. Bağlara yapılan göçlerle birlikte ilçe merkezindeki haftalık

pazar bağlar mevkiinde kurulurdu. Bağ pazarının kurulmasıyla buradaki kasap, kebab, fırın, bakkal ve nalburiye gibi işyerleri faal duruma geçirdi. Üzümün önemli bir ekonomik fonksiyon olmasından dolayı pazara büyük bir katılım olurdu.

Foto 4. Günümüzde park olarak kullanılan eski bağ pazarından bir görünüm
Photo 4. Today, a view from market of old viticulture making use of as park

Bağlarda üzümden sonra en önemli ekonomik fonksiyon hayvancılıktı. Her aile sayıları 5-10 arasında değişen küçükbaş hayvan yetiştiriyordu. Bağı geniş olan ailelerde hayvan sayısı fazlaydı. Bu hayvanlar yakın çevredeki ve bağlardaki otlarla besleniyordu. Asmalarda yeni sürgünler gelişmeye başladıktan sonra hayvanlar bağ dışında otlatılıyordu. Böylece hayvanların bağlara zarar vermesi engellenmiş olurdu. Hayvanlardan elde edilen süt, yoğurt ve çökelek gibi hayvansal ürünlerin bir kısmı pazarda satılır, aileler kurbanlık ihtiyacını bu hayvanlardan karşılardı. Bağlarda aile ihtiyacını karşılayacak miktarda ceviz, elma, erik, badem, vişne ve kiraz gibi meyveler de yetiştirilirdi. Bunlardan ceviz diğerlerine göre daha fazlaydı. Bağ bozumundan sonra sırıklarla silkenen cevizler kurutularak kış mevsiminde tüketilirdi.

*TÜRKİYE'DE FONKSİYONEL ÖZELLİĞİNİ KAYBETMİŞ GEÇİCİ YERLEŞMELERE BİR ÖRNEK:
TAVAS BAĞ EVLERİ*

Foto 5. Bağlarda bakımsızlıktan dolayı verimden düşmüş meyve ağaçlarından bir görünüm

Photo 5. In viticulture a view of fruit tree fall downed from capacity due to the fact that unrespected.

Zamanla bağcılık ekonomik önemini kaybedince bağlar daralmış ve bağ evleri de fonksiyonel özelliğini yitirmiştir (Foto 5). Günümüzde bağ evlerinin büyük bir çoğunluğu kaderine terk edilmiş bir harabe görünümündedir. Çok az bir kısmı faal durumdadır. Bu aileler devamlı olarak bağlarda ikamet etmelerine rağmen artık bağcılıkla uğraşmaz. Yöre sakinlerinin bir kısmı yaz mevsimini bağlarda inşa ettikleri villa tipi konutlarda geçirirler. Bunların bir kısmı daimi iskan özelliğinde olup sahipleri Tavas merkezine gününbirlik gidiş geliş yaparlar. Bir kısmı ise gurbetçi ailelere aittir. Yurt içi ve yurt dışından gelen aileler yaz mevsimini bu villalarda geçirdikten sonra tekrar geri dönerler. Bağcılık artık yörede daimi iskan eden ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ölçüde yürütülmektedir. Asma yaprağı, geleneksel bir tüketim potansiyeline sahiptir. İlkbaharda sürgünlerin taze olduğu dönemlerde toplanan yapraklar, hem taze hem de salamura yapılarak sarma yapımında kullanılırdı. Sarmalık yaprak üretimi için ince, tüysüz, lifsiz,

ince damarlı, az dilimli ve damakta ekşimsi bir tat bırakan çeşitlerin ekonomik önemi oldukça fazlaydı.

SONUÇ

Tavas'taki bağ evleri günümüzde fonksiyonel özelliğini kaybetmiş eski bir yerleşim yeri karakterindedir. Bu yöre zamanla rekreasyonel amaçlı yazlık yerleşme hüviyetine bürünmüştür. Bağ sahipleri eski evleri yıkarak 2 veya 3 katlı villalar inşa etmektedir. Yaz mevsimini burada geçirdikten sonra tekrar daimi ikametgâhlarına geri dönerler. Villa sahiplerinin çoğu Tavas dışında oturur. Özellikle yurt dışında oturanların sayıları bir hayli fazladır. Bağcılık artık bir hobi olarak yürütülmektedir. Bahçelerin çoğunda asma ve meyve ağaçları bakımsızlıktan kurumuştur.

Bağ evleri köyden kente yapılan göçlerin sonucunda mevcut şekle gelmiştir. Tarım politikasındaki istikrarsızlıklar ve tarımdan elde edilen gelirin giderek azalması kırsal kesimdeki halkı yeni geçim kaynakları aramaya zorlamıştır. Bunun sonucunda 1950'li yıllardan sonra köyden kente başlayan göç dalgası kır nüfusunun hızla azalmasına yol açmıştır. Tavas'ta da etkili olan bu göç dalgası bağ evlerinin boşalmasına ve bağların terk edilmesine yol açmıştır.

Atıl durumda olan bağ evleri ve bahçelerin yeniden ekonomiye kazandırılması başta Tavas olmak üzere Denizli ili ekonomisi açısından bir zorunluluk teşkil etmektedir. Bu kapsamda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından evlerin tetkiki yapılarak hasarı en az olanların restore edilerek turizme kazandırılması düşünülmelidir. Restore edilecek evlerin bahçeleri doğal haliyle korunarak oturma ve dinlenme yeri olarak düzenlenmeli, harabeye dönmüş evler yıkılarak bu alanlar tarıma kazandırılmalıdır. Yöredeki yüksek yeraltı su potansiyeli dikkate alındığında sulu tarım olanakları değerlendirilmelidir. Hızla yaygınlaşan yazlık villa yapımının önlenmesi için imar planında gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Böylece hem verimli tarım alanların betonlaşması önlenecek hem de bağ evleri ekonomik anlamda değerlendirilmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akkuş, A., 1986, Tavas Havzası'nın Jeomorfolojisi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Konya.
- Altuntaş, Ö., 2007, Baklan, Bekilli Ve Çal Yöresinin Orman Varlığı, Kamu Ve Özel Ağaçlandırma Çalışmaları, 21. Yüzyıla Girerken Geçmişten Günümüze Çal Yöresi, Çal Sempozyumu Bildirileri, Çal Yöresi Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği Yayın No: 3, Denizli.
- Doğanay, H., 1992, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 737, Erzurum.
- Doğanay, H., 2007, Ziraat Coğrafyası, Ekonomik Coğrafya 3, Aktif Yayınevi, Ankara.
- Girgin, M., 1991, Alaşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri, Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğitim Fak. Dergisi sayı 2, cilt 2, Erzurum.
- Kadioğlu, Y., 2008, Çal'da Bağcılığın Coğrafi Analizi, Doğu Coğrafya Dergisi sayı :20, Erzurum s.141-161.
- Kara, H., 2001, Akçay Havzası'nın Jeomorfolojisi, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Köse, a., 1997, ivrindi ve çevresinin coğrafi etüdü, atatürk üniv. Yay. No: 837, kazım karabekir eğt. Fak. Yay. No:76, araştırmalar serisi no:17, Erzurum.
- Kütükoğlu, M.S., 2002, XVI. Asırda Tavas Kazasının Sosyal Ve İktisadi Yapısı, Tavas Köy Ve Belediyelere Hizmet Götürme Birliği Yayını no: 1, İstanbul.
- Mutluer, M., 2003, Uluslararası Göçler Ve Türkiye. Çantay kitabevi, İstanbul.
- Özav, I, 1995, Eski Gediz Kasabası Çevresinde Güme Yerleşmeleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 30, İstanbul
- Tarım Orman Ve Köyişleri Bakanlığı, 2001, Bağcılık, Çiftçi Eğitimi Yayın Serisi, Yayın No: 35, Ankara.

YAHYA KADIOĞLU

- Tunçdilek, N. 1967, Türkiye İskân Coğrafyası, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayını no:1283, Coğrafya Enstitüsü Yay No: 49, İstanbul.
- Yakıt, İ., 2001, Tavas Yöresi I. Kültür Ve Üretim Festivali Bildirileri, 8-12 Ağustos, Tavas Köy Ve Belediyelere Hizmet Götürme Birliği Yayını no: 3, Denizli.
- Yalçınlar, İ.,1963, Türkiye’de Görülen Bazı Eski Aşımın Satışları, İstanbul Üniv. Coğ. Derg. Cilt 7, sayı 13, İstanbul.